

DESET TEZA O HRVATSKOME JEZIKU^a

O ključnim pitanjima hrvatskoga književnog jezika

Često se kaže da je upravo po jeziku čovjek čovjekom. Jezikom izričemo sve svoje misli i osjećaje, jezik nam je prenio znanja i dostignuća naših predaka, u jeziku će nas naslijediti naši potomci. Jezik je najdragocjenija tekovina čovječanstva, ali kako je čovječanstvo u stvarnosti mozaik naroda s vlastitim povijestima i kulturama, tako je i ljudski jezik predstavljen u stvarnosti mozaikom narodnih jezika. Zato je svakomu narodu njegov jezik svetinja. I pojedincu je materinski jezik svetinja, on mu je kao pupčana vrpca koja ga povezuje s vlastitim narodom. Možemo reći da je materinski jezik čovjekovu duhu domovina, gdje god čovjek živio, na domaćem tlu ili u tuđini.

U svemu što je ljudsko ima i jednostavnijih i složenijih slučajeva, pa tako i u jeziku. Uzmimo dva susjedna naroda, Hrvate i Mađare. U mađarskom je slučaju sve što se tiče jezika posve jasno i jednostavno, nema ničega što bi različitim jednostranim pristupima moglo voditi do protuslovnih zaključaka.

---

^a Pod naslovom *Deset teza o hrvatskom jeziku* Dalibor Brozović održao je uvodno predavanje na Savjetovanju o Osnovama nastavnog plana i programa hrvatskog književnog jezika s književnošću za srednje škole održanog u hotelima Solaris u Šibeniku 22–24. studenoga 1971. u organizaciji Republičke konferencije Saveza omladine Hrvatske; prvi put cjelovito, u proširenoj verziji, objavljene su u nas u knjizi *Susreti 6. Zbornik radova sa susreta hrvatskih studenata u tuđini (1981–1986)*. Zagreb–Bochum, 1986, str. 136–145, pod naslovom *O ključnim pitanjima hrvatskoga književnog jezika*; drugi put u knjizi Stjepana Babića *Hrvatski jezik u političkom vrtlogu*, 1990, str. 271–283, pod naslovom *Deset teza o hrvatskome jeziku*; zatim u dva izdanja *Deklaracije o hrvatskome jeziku*. Matica hrvatska. Zagreb, 1991. U inozemstvu su objavljene u “Hrvatskoj reviji”, a u časopisu “Journal of Croatian Studies” na engleskome jeziku. [Op. ured. *Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika*. U izvorniku se fusnota nalazi na kraju članka.]

U hrvatskome slučaju nije tako, on je veoma složen. Zato ga valja razmatrati veoma pažljivo i strpljivo, sa svih mogućih strana, jer je prava istina samo potpuna istina. Potrebno se i potruditi kako bismo s pomoću znanstvenih spoznaja došli do jasnih shvaćanja. Zaokruženo, jasno i točno znanje o jezičnim pitanjima pomoći će nam da sagledamo i prirodu i ulogu i mjesto domaćih dijalekata, koji su nam srcu prirasli, i hrvatskoga književnoga jezika, kojim sudjelujemo u suvremenoj civilizaciji počev od škole pa do sredstava masovne komunikacije.

Upravo stoga što je hrvatska jezična problematika izvanredno složena, nameće nam se niz pitanja na koja je bez posebnih stručnih znanja teško dati zadovoljavajuće odgovore. Zato ćemo pokušati da ta pitanja sredimo, da na svako nađemo odgovor koji će sadržavati bit problema, a onda možemo pojedinačne činjenice dopunjavati, komentirati i objašnjavati, promatrajući ih ujedno s raznih stanovišta i u raznim njihovim vidovima.

- Što se ima na umu kada se govori o hrvatskom jeziku?

1. Hrvatski jezik jest jezik kojim se služi hrvatski narod i koji služi hrvatskomu narodu

U širem smislu, hrvatskim jezikom zovemo sve jezične pojave oblike kojima se služi hrvatski narod. Tako su hrvatski dijalekti, s mnoštvom svojih mjesnih govora, oni dijalekti koje u raznim krajevima govore Hrvati, a hrvatski standardni jezik jest onaj standardni jezik kojim se Hrvati služe u javnome životu, školstvu, novinarstvu, upravi, znanosti i, uglavnom, u književnosti. U istom smislu možemo govoriti i o hrvatskim interdijalektima, žargonima, o pojavama hrvatskoga razgovornog jezika itd. Svi ti pojavni oblici zajedno sačinjavaju dakle hrvatski jezik. Naziv *hrvatski* zasniva se naprosto na prirodnome pravu svakoga naroda da jezik kojim on govori i piše, kojim se on služi i koji njemu služi, nazove svojim vlastitim imenom.

- U kojem se smislu može govoriti o hrvatskome standardnom (književnom) jeziku?

2. *Među pojavnim oblicima hrvatskoga jezika najvažniji je hrvatski standardni jezik, koji se, uz osobitosti osnovice, odlikuje vlastitom povijesti i nadgradnjom*

Hrvatski je jezik predstavljen u prvom redu hrvatskim standardnim jezikom (ili kako se obično kaže u svakodnevnome govoru, “književnim jezikom”), koji je od svih pojava oblika hrvatskog jezika najvažniji, jer je bez standardnoga jezika nezamišljiva suvremena kultura i materijalna i duhovna civilizacija bilo kojeg naroda. Hrvatski standardni jezik ima osobite vlastite značajke i u svojoj povijesti i u svojstvima svoje dijalektne osnovice i u načinu kako se formirao i u uvjetima, prilikama i okolnostima u kojima se razvijao i izgrađivao. Sve te značajke zajedno dokazuju i osiguravaju opstojnost hrvatskoga standardnoga jezika i pribavljaju mu njegovu osobitu narav, unutarnju građu i opći izgled.

U tome se smislu može govoriti o hrvatskome standardnom jeziku. S druge strane postoje i neki osobiti aspekti znanstvenoga i praktičnog karaktera koji uvjetuju da se o hrvatskome standardnom jeziku ne može u svim prilikama govoriti na onaj način kako se govori o većini evropskih standardnih jezika, no ti aspekti nisu za život bitni, iako se ne smiju ni prešućivati ni zanemarivati.

- Kako je nastao hrvatski standardni jezik?

3. *Hrvatski standardni jezik plod je neprekinutoga razvojnog tijeka od prvih glagoljskih pisanih spomenika do danas*

Najstarija hrvatska pismenost nastala je na tzv. crkvenoslavenskom jeziku, koji se, kao i u nekih drugih slavenskih naroda, razvio u poseban narodni oblik, hrvatsku recenziju (verziju, redakciju), ili hrvatskokrkvenoslavenski jezik. S proširenjem uporabnih područja hrvatske recenzije crkvenoslavenskoga jezika prodiru u nju postepeno osobine narodnih go-

vora, prvo čakavskih, a poslije i štokavskih, pa i kajkavskih, tako da je već u XV. stoljeću hrvatskokrkvenoslavenski jezik u osnovnom razvojnom tijeku već bio prevladan. Specifičnost je hrvatskog jezika da su u svim drugim slavenskim jezicima crkvenoslavensko razdoblje i udjeli bili ili bitno kratkotrajniji i bitno manje važni ili bitno dugotrajniji i bitno važniji. S druge je strane karakteristično da je kulturno-jezične tekovine hrvatske crkvenoslavenske i uopće srednjovjekovne pismenosti, glagoljske i poslije hrvatskoćirilske, neposredno naslijedila kasnija pismenost i književnost na hrvatskim dijalektima, pisana isprva pretežno, poslije gotovo isključivo latinicom, pa je tako u razvojnom tijeku hrvatskog jezika sačuvan kontinuitet od prvih glagoljskih spomenika do stvaranja standardnoga jezika i od tada do danas.

- Kakav je odnos hrvatskoga standardnog jezika prema kajkavštini i čakavštini?

4. Hrvatski standardni jezik, nastao sredinom XVIII. stoljeća, i u naše je doba otvoren prema kajkavskom i čakavskom narječju

U hrvatskom jeziku dijalekti kao prostorni oblici narodnoga, pučkog jezika imaju veće značenje i važniju ulogu nego što je to prosjek u jezicima drugih europskih naroda. Hrvatski dijalekti, koji se svrstavaju u tri skupine – kajkavsko, čakavsko i štokavsko narječje – izgrađuju se više-manje ravnopravno od konca XV. do polovice XVIII. st. u pokrajinske hrvatske književne i pismene jezike. Kulturno-jezične tekovine toga razdoblja nasljeđuje sljedeće razdoblje, u kojem pokrajinski kajkavski pismeni jezik postepeno dobiva obilježja standardnoga jezika, a umjesto svih drugih pokrajinskih jezika počinje se stvarati novoštokavski hrvatski standardni jezik s ikavsko-ijekavskim dvojstvom. Hrvatski narodni preporod u početku tridesetih godina prošloga stoljeća ujedinjuje jezično sve Hrvate u tom novoštokavskom standardnom jeziku, a dva-tri desetljeća poslije napušta se i ikavsko-ijekavsko dvojstvo pa tako hrvatski standardni jezik dobiva konačan homo-

gen oblik, novoštokavski ijekavski, ali u pojedinim jezičnim i rječničkim crtama obogaćen ugrađenim naslijeđem, s jedne strane kajkavskog i čakavskoga, s druge hrvatskoga nenovoštokavskog štokavskoga, s treće strane, ikavskoga novoštokavskog podrijetla. Zato je hrvatski standardni jezik i danas otvoren prema dijalektima kajkavskoga i čakavskog narječja i iz njih slobodno usvaja jezična sredstva ako su potrebna i korisna, prilagođujući ih svojim zakonima. Takav odnos prema kajkavskom i čakavskom narječju jedna je od bitnih značajka hrvatskoga standardnog jezika, jednako kao što je nazočnost kajkavskoga i čakavskoga literarnog stvaranja i danas bitnom značajkom hrvatske književnosti.

- Kako je izgrađen hrvatski standardni jezik?

5. *Svoju civilizacijsko-jezičnu nadgradnju razvijao je hrvatski standardni jezik samostalnim putovima i na vlastiti način*

Kao komunikacijsko i izražajno sredstvo kulture i viših oblika materijalne i duhovne civilizacije izgrađivao se hrvatski standardni jezik na samo sebi svojstvenom sjecištu evropskih civilizacijsko-jezičnih krugova. Svoje stručno i znanstveno nazivlje, svoj intelektualni rječnik i višu, složenu sintaksu, svoje pismo i pravopis, svoju modernu frazeologiju, svoje jezične navike, normativne procese i idejne sadržaje – dakle cijelu svoju nadgradnju – stjecao je i razvijao prije svega u sredozemnim i srednjoevropskim okvirima, slijedeći iste one puteve kojima su išli prvenstveno talijanski, njemački i češki jezik, i usvajajući zajedno s njima i na sličan način općeeuropsko latinsko i antičkogrčko jezično naslijeđe. Osim toga u svim je svojim razvojnim razdobljima hrvatski standardni jezik pripadao i osobitoj zajednici slavenskih standardnih jezika, kojoj također mnogo duguje, a u posljednjim se desetljećima razvijao i kao dio zajednice jugoslavenskih standardnih jezika, s kojima nakon II. svjetskog rata zajednički izgrađuje idejno-značenjske odnose u rječniku i izražajnim sredstvima samoupravnoga socijalizma. I, na koncu, u hrvatskom standardnom jeziku osjetan je, u europskim mjerilima, i utjecaj

civilizacijsko-jezičnoga kruga islamskoga svijeta. Nasuprot tomu, izravan zapadnoeuropski utjecaj u izgrađivanju hrvatskoga jezičnog standarda bio je relativno slab, izuzimajući prinos engleskoga jezika u posljednje doba. Isto tako, utjecaj jezičnog naslijeđa bizantskoga kruga nije tipičan za hrvatski jezik (izuzev udjela podrijetlom iz samoga početka crkvenoslavenske pismenosti).

- Novoštokavsko dijalektno područje obuhvaća veoma široke prostore. Gdje je tu osnovica hrvatskoga standardnog jezika?
6. *Novoštokavsko-ijekavska narječna osnovica hrvatskoga standardnog jezika sadrži samo zapadnonovoštokavska svojstva ijekavskih i ikavskih govora*

Novoštokavski hrvatski standardni jezik kao standardni jezik većine Hrvata od polovice XVIII. stoljeća i kao standardni jezik svih Hrvata od hrvatskoga narodnog preporoda plod je samostalnoga razvojnoga tijeka izraženoga u postupnom uobličivanju narječne osnovice i u samostalnom usavršavanju i bogaćenju civilizacijsko-jezične nadgradnje. Pritom on nije određen samo osobitostima nadgradnje i posebnim odnosom prema kajkavštini i čakavštini nego i osobitim svojstvima same svoje novoštokavske osnovice:

a) Bez obzira na napuštanje ikavsko-ijekavskoga dvojstva, u novoštokavskoj osnovici hrvatskoga standardnoga jezika odražavaju se osobine i ikavskih i ijekavskih govora, naročito one zajedničke.

b) Kako je tzv. "gipka postojanost" (elastična stabilnost) bitnom značajkom jezične standardnosti, opća fizionomija novoštokavske osnovice hrvatskoga standardnog jezika održala se prvenstveno u obliku kakav je imala u doba njegova stvaranja (onako kako standardni talijanski odražava firentinski dijalekt XIII. st. ili kako standardni njemački odražava središnjo-istočne visokonjemačke dijalekte I. polovice XVI. st.). Tako je u XVIII. st. u novoštokavskim dijalektima npr. još prevladao oblik *tko*, koji i danas pripada hrvatskomu jezičnom standardu, iako je u narodnim govorima glas *t* poslije uglavnom otpao.

c) U novoštokavsku dijalektnu osnovicu hrvatskoga standardnog jezika nisu nikada prodrle, usprkos svim pokušajima u tom smislu, posebne osobine nehrvatskih novoštokavskih dijalekata i govora, ona je uvijek ostala zapadnonovoštokavskog tipa. Tako su izvan hrvatskoga standardnoga jezika ostali ne samo ekavski refleksi *jata* nego i druga specifična svojstva novoštokavskih ekavskih govora (npr. sklonidba *Pera*, *Pere*, *Peri*). Isto tako, iako je novoštokavska ijekavština glavni sastojak dijalektne osnovice hrvatskoga standardnog jezika, u njemu se nisu mogle učvrstiti posebne osobine nehrvatskih ijekavskonovoštokavskih govora, kao npr. ist. *četvero* umjesto zap. *četvero*, ili naglasci kao ist. *za mène*, *želimo* umjesto zap. *zà mene*, *žèlìmo*, a nisu se uspjele ustaliti čak ni osobine nedovoljno zastupane u hrvatskim ijekavskonovoštokavskim govorima kao npr. *nijesam* umjesto *nisam*, ili sklonidba tipa *Pero*, *Pera*, *Peru* umjesto *Pero*, *Pere*, *Peri*. Isto tako, usprkos gotovo stogodišnjim propisima hrvatska uporabna ortoepska norma i hrvatsko pjesništvo nisu prihvatili dvosložnoga izgovora za dugi *jat* (dvosložni izgovor *ije* ima pak u hrvatskim stihovima stilsku i metričku funkciju: slično tako, ali ograničeno na jedan žanr, nalaze se i spomenuti istočnonovoštokavski naglasci, a kao stilsko sredstvo javljaju se i oblici kao *nijesam*, rjeđe i sklonidba tipa *Pero*, *Pera*, *Peru*).

Ta su tri momenta (a–c) bitno važna s obzirom na određene okolnosti izvan samoga hrvatskog jezičnoga kompleksa. O tome će još biti riječi.

- Što o hrvatskom jeziku kaže svjetska lingvistička znanost, osobito slavistika?

7. Slavistička poredbena i dijalektološka mjerila vrijede samo za slavističku znanost

Sa stanovišta usporedne slavenske gramatike i usporedne slavenske dijalektologije hrvatski dijalekti, zajedno s muslimanskima, crnogorskim i srpskim dijalektima, čine u južnoslavenskoj jezičnoj skupini užu zajednicu, koju u stručnoj terminologiji možemo nazvati jezikom dijasistemom (u sva-

kodnevnom govoru i u starijoj terminologiji “narodni jezik”). Kako za taj jezik dijasistem nema pogodna imena, uobičajio se u jezičnoj znanosti naziv “hrvatskosrpski”, ili posve istoznačno, s obratnim poretком “srpskohrvatski”. Opstojnost hrvatsko-srpskoga dijasistema samo je uskoznanstvena lingvistička činjenica, ona za hrvatsko društvo ne vrijedi više i nema načelno veću važnost nego što za ljudsko društvo ima prirodnoznanstvena činjenica da je obična, svakodnevna kuhinjska sol kemijski spoj kovine natrija i nekovine klora (NaCl). Zajednički dijasistem znači jedino to da se na slavenskom jugu srpski, crnogorski, muslimanski i hrvatski dijalekti sa slavističkoga stanovišta kao cjelina suprotstavljaju slovenskim, makedonskim i bugarskima, i ništa više. Drugim riječima, taj jezik dijasistem postoji samo zato što se kajkavski i čakavski dijalekti, kojima govore samo Hrvati, i torlački dijalekti, kojima govore samo Srbi, ne mogu po genetskim lingvističkim mjerilima odvajati od štokavskih dijalekata, kojima govore i Srbi i Crnogorci i bosansko-hercegovački Muslimani i Hrvati.

S druge strane stvarnu važnost dobiva opstojnost hrvatskosrpskoga dijasistema činjenicom da su štokavsko narječje, i to konkretnoga novoštokavskog tipa, prihvatili u razna doba i na razne načine za osnovicu standardnoga jezika svi navedeni narodi. Zato je svaki oblik standardnoga jezika s novoštokavskom osnovicom zapravo standardizirana novoštokavština i zato možemo govoriti o standardnoj novoštokavštini kao o apstraktnome standardnom jeziku na koji se svode svi konkretni, realno postojeći novoštokavski standardni jezici na području hrvatskosrpskoga jezika dijasistema. Ta činjenica ima neospornu znanstvenu vrijednost, a praktična joj se važnost očituje u odsutnosti potrebe za prevodenjem (tj. postoji gotovo potpuna međusobna razumljivost, a u nekima od slučajeva kada se tekstovi inače prevode, u okviru standardne novoštokavštine oni se naprosto jezično prilagođuju).

- Zašto je osnovica hrvatskoga standardnoga jezika upravo novoštokavska?

8. *Dijalekatska osnovica hrvatskoga standardnog jezika novoštokavska je zato što su većina Hrvata štokavci, a ne zato što osim Hrvata ima i drugih štokavaca*

Ni svi dijalekti samoga štokavskog narječja nisu zajednički. Od četiriju štokavskih dijalekata starijega tipa jedan je samo hrvatski (arhaični slavonski), drugi je pretežno samo muslimansko-hrvatski (istočnobosanski), treći uglavnom samo crnogorski (zetski), četvrti gotovo samo srpski (kosovsko-resavski). Tri međusobno znatno sličnija novoštokavska dijalekata dijelimo obično prema razvitku staroga glasa *jat*. Od njih je ikavski novoštokavski dijalekt gotovo samo hrvatsko-muslimanski, ekavski novoštokavski dijalekt gotovo samo srpski, a jedino je ijekavski novoštokavski dijalekt, inače najrašireniji u cijelom dijasistemu, zajednički i Hrvatima i Muslimanima i Crnogorcima i Srbima, iako se po konkretnim mjesnim govorima pripadnici pojedinih naroda razlikuju i u tom dijalektu. U cijelom tome sklopu za hrvatski je jezik činjenica da su zapadni štokavski dijalekti nedjeljivi od kajkavskih i čakavskih bitnija od njihova odnosa prema ostalim štokavskim dijalektima, a izbor novoštokavske dijalekatske osnovice za standardni jezik (koji su izbor Hrvati izvršili prije nego itko drugi) uvjetovan je velikom vrijednosti i važnošću hrvatske štokavske književnosti u prethodnim razdobljima i zemljopisnim rasporedom samih hrvatskih dijalekata. Bitno je bilo da većina Hrvata govori štokavskim dijalektom, a ne da osim Hrvata ima i drugih štokavaca i da su oni čak i većina među štokavcima.

- Kakva je priroda hrvatskoga standardnog jezika s pravnog stanovišta?

9. *Prava hrvatskoga standardnog jezika određuju se njegovim funkcijama za hrvatski narod, a ne stupnjem sličnosti ili nesličnosti prema drugim jezicima*

Činjenica da su novoštokavštinu u više-manje sličnu obliku pretežno ijekavske fizionomije (bez obzira na sam *jat*) prihvatili za osnovicu standarda nakon Hrvata i drugi narodi što govore dijalektima hrvatskosrpskoga dijasistema, ne dopušta ni da se u čisto lingvističkom okviru govori u pravom smislu riječi o hrvatskosrpskom standardnom jeziku, i to ne samo zato što je taj izbor vršen samostalno i u razna doba, i ne samo zato što ni sama ta dijalektna osnovica nije posve ista (ostajući pri već upotrijebljenom primjeru, nije isto da li je “sol za kuhanje bijela” ili je “so za kuvanje bela”). Za standardni jezik kao pojavu bitna je, naprotiv, civilizacijsko-jezična nadgradnja, zato je odlučno da li je npr. “sol za kuhanje kemijski spoj natrija i klora” ili je “so za kuvanje hemi/j/sko jedinjenje natrijuma i hlora”. Zajedništvo dijalektno osnovice jest činjenica, ali sredstvima same te osnovice mogli bismo razgovarati samo o težačkim poslovima (i to na razini pretfeudalne agrikulturne), o glavnim meteorološkim pojavama ili o osnovnim fiziološkim funkcijama. U lingvističkoj terminologiji zovu se standardni jezici sa zajedničkom dijalektnom osnovicom “varijantama standardnog jezika”, no u tom slučaju termin “standardni jezik”, kao što smo već vidjeli, označuje samo apstraktni opći model, koji se ne može praktično ostvarivati kao *standardni jezik*. S druge strane znanstvena lingvistička klasifikacija i terminologija ne obvezuje ljudska društva kao osnovne nositelje jezika nimalo više nego npr. zoološka klasifikacija i terminologija: nitko ne bi pristao da ribara preimenuje u “lovca vodenih životinja” zato što on uz razne ribe (kraljeznjake) lovi npr. i jastoge (rakove, dakle člankonošce) i lignje (glavonošce, dakle mekušce).

Hrvatski standardni jezik u funkcionalnom je smislu za hrvatski narod ono što su za druge narode njihovi standardni

jezici i hrvatski narod nema nikakva drugog standardnog jezika. Uvjetovanje prava pojedinoga jezika pitanjem da li je više ili manje sličan ili posve nesličan ili posve sličan kojim drugim jezicima isto je tako besmisleno i neprihvatljivo kao kad bismo u ljudskom društvu uskraćivali pojedina građanska prava blizancima ili tzv. dvojnicima.

Zato je nemoguće odgovoriti jednoznačno na pitanje služe li se Hrvati i Srbi istim standardnim jezikom. Ono se postavlja veoma često, ali ta je formulacija u našem slučaju posve nepravilna – zbog toga smo i govorili u početku kako je naš jezični problem izvanredno složen. Radi se o tome da riječ *isti* ima dva značenja, tj. “isti taj, ne drugi” i “isti takav, ne drugačiji”. Uzmemo li prvo značenje, odgovor će biti potvrđan, jer je standardnom jeziku u svih ovdje navedenih naroda osnovica praktički ista (uz one ograde o kojima je već bilo riječi), a ne neka druga. Uzmemo li pak drugo značenje, odgovor će biti niječan, jer se Hrvati i Srbi ne služe standardnim jezikom koji je u obojih isti takav, a ne drugačiji. Da je oboje istina, i da nema jednoznačna odgovora, potvrđuju nam i zdrav razum i nepobitne činjenice. U točnost prvoga uvjerit ćemo se lako brojimo li npr. od 1 do 999. Nećemo naći gotovo nikakve razlike, izuzev samo ženski rod broj dva, tj. *dvije* i *dve*, ali ta razlika nije hrvatsko-srpska, nego unutar-srpska, jer su na standardnojezičnoj razini danas ijekavci ne samo Hrvati, Crnogorci i bosansko-hercegovački Muslimani nego i dobar dio Srba. Tako ćemo identičnost uzalud tražiti između bilo kojih dvaju standardnih jezika što u svijetu imaju jednoznačno niječan odgovor za oba značenja riječi *isti*, pa makar se radilo o inače najbliže srodnim jezicima, kao što su npr. naš i slovenski, makedonski i bugarski, češki i slovački, švedski i danski, španjolski i portugalski itd. S druge strane primjeri s kuhinjskom soli (bila ona *bijela* ili *bela*) nemogući su u bilo kojem jeziku u kojem je odgovor potvrđan za oba značenja riječi *isti*. To su činjenice, i one ostaju činjenicama svidjelo se to komu ili ne. Nije u ljudskoj vlasti da se one izmijene, želio tko potvrđan ili niječan odgovor na obje formulacije iznesenoga pitanja. Sve ostalo samo su iluzije koje svakomu mogu samo škoditi.

- Kako se utvrđuje kakav je dobar i pravilan hrvatski standardni jezik?

10. Zakoni i pravila hrvatskoga standardnog jezika imaju izvor u njemu samome i u njegovoj službi hrvatskomu narodu i društvu

Norme hrvatskoga standardnog jezika ustanovljavaju se prema njihovoj uskladenosti s reprezentativnom i njegovanom hrvatskom jezičnom praksom i s ustaljenim hrvatskim jezičnim naslijeđem, prema njihovoj prilagođenosti sustavu hrvatskoga jezičnoga standarda i prema njihovoj funkcionalnoj i uporabnoj vrijednosti za izgrađivanje i bogaćenje toga standarda. Norme se utvrđuju istraživanjima i potvrđuju samim hrvatskim jezičnim osjećajem, a služe njegovanju, razvijanju i usavršavanju standardnoga jezika, što je potreba svakoga društva i naroda, pa su zato i hrvatskomu narodu potrebne ustanove posvećene kulturi jezika i njegovu znanstvenom proučavanju, a hrvatske škole treba da omogućće mladim naraštajima da hrvatski standardni jezik usvajaju i njeguju s istom ljubavi, rodoljubljem i ponosom s kojim su ga naši preci izgrađivali i nama namrli. Kako bi pak standardni hrvatski jezik mogao u punoj mjeri i svestrano vršiti funkciju nacionalnoga jezičnog sredstva za sve više oblike javnoga života u hrvatskome društvu, ono mu mora osigurati službeni položaj u SR Hrvatskoj kao nacionalnoj državi hrvatskoga naroda. Taj položaj neće ugrožavati ravnopravnost drugih jezika i jezičnih oblika koji se upotrebljavaju u SR Hrvatskoj kao domovini, državi i samoupravno-socijalističkoj zajednici svih narodnih skupina što je naseljavaju, ali će hrvatskomu jeziku osigurati ravnopravnost u jugoslavenskoj, slavenskoj, europskoj i svjetskoj zajednici ljudskih jezika.

Formulacija o hrvatskome književnom jeziku u Ustavu SR Hrvatske osigurava temeljna prava hrvatskoga standardnog jezika, iako je previše sažeta i nedovoljno precizna, što uzrokuje stanovite poteškoće ne samo Hrvatima nego i Srbima u Hrvatskoj. No s druge strane u posljednjih je dvadesetak godina postignut velik napredak. Taj je put bio mukotrpan i

težak, no već je odavno prevaljena polovica toga puta, nadamo se ona teža.

* * *

U iznesenih i obrađenih deset pitanja savladali smo veoma tešku i složenu, možemo slobodno reći i zamornu problematiku. Zato nije neobično što je neki zaobilaze, a drugi na nju nasrću u iluziji da se ikakav problem može riješiti potiskivanjem, zataškavanjem i pokrivanjem. Ne može se čak ni ukloniti, a kamoli riješiti. I zato, iako je sve teško – i odgovarajuća znanstvena (sociolingvistička) terminologija, i sam sadržaj problematike, i potrebno pojmovlje – ipak preostaje samo jedno: pažljivim, upornim, snošljivim, svestranim, sustavnim i promišljenim trudom probijati se prema shvaćanju svih vidova hrvatske jezične problematike i svih pitanja što su s njome povezana.

Istina jest da je jezik sredstvo sporazumijevanja, sredstvo kojim se ljudi međusobno razumiju. Ali nije sve u samome razumijevanju, ljudi moraju i *imati razumijevanja* jedni za druge, i imaju pravo na nj. Treba imati u vidu da istina (tj. znanost) nije na strani nijedne od suprotstavljenih struja koje nastoje pojednostavljeno (“preko koljena”), jednostrano i pristrano skinuti s dnevnoga reda sva pitanja o kojima je ovdje bila riječ. To znači da kada tko kaže “hrvatski književni jezik” ili “srpski književni jezik”, onda je (a to se vidi iz svega što je ovdje izneseno), upotrijebio, svjesno ili nesvjesno, ili čak i protiv svoje volje, zapravo samo skraćeni izraz umjesto “hrvatski hrvatskosrpski književni jezik” ili “srpski hrvatskosrpski književni jezik”. Ista je situacija upotrijebi li lingvistički znanstveni termin “standardni jezik” u takvim izričajima, a, razumije se, potpuno je svejedno upotrijebi li u svim tim formulacijama atribut “srpskohrvatski” gdje je rečeno “hrvatskosrpski”. S druge strane kaže li tko “hrvatskosrpski književni jezik” ili “srpskohrvatski književni jezik”, ili isto to s atributom “standardni”, onda je, bez obzira što on sam o tome mislio, izrekao skraćenim načinom samo istinu da hrvatski književni jezik (kao i srpski književni jezik) ima kao svoju materijalnu

osnovicu novoštokavski dijalektni tip, koji pripada hrvatsko-srpskomu jeziku dijasistemu. I ništa više. Zato i možemo u stručnoj terminologiji govoriti o standardnoj novoštokavštini i o njezinim varijantama.

Stoga u razgovorima o cijeloj toj tematici treba uvijek polaziti od toga da sugovornik koji se netočno izražava, nema loše namjere, nego da se radi o neznanju. Svatko svoje loše namjere mora tek dokazati. Treba tumačiti, objašnjavati, dokazivati, iznositi očiglednost istine. Neznanje se pred njom povlači, a eventualne loše namjere već se same pokazuju. Ima i njih, bez ikakve sumnje, ali manje ih je nego što se čini na prvi pogled. No kada se pokazuju, ne valja im popuštati na račun istine. To bi svakomu moglo samo škoditi, mnogostruko i trajno.

Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika, 1997.